

Vplouvají do zálivu nalézajícího se ve vzdálenosti 3 nebo 4 mil východně od Očakova. V tomto místě asi čtvrt míle od moře je velmi hluboká úžlabina dlouhá kolem 3 mil, která se táhne směrem k Dněpru a naplňuje se někdy na půl stopy vodou. Tady kozáci vystoupí na břeh a ve skupinách po 200 až 300 mužů přetahují své lodi jednu za druhou a za dva, nejvýše za tři dny se dostanou se svou kořistí do Dněpru. Tak tedy proklouznou a vyhnou se boji s galérami, které stráží ústí Dněpru proti Očakovu. Nakonec se vrací do své skarbnice, kde si rozdělí kořist, jak jsem už dříve vyprávěl. Užívají ještě i jiné zpáteční cesty: vrací se přes donský liman, proplouvají průlivem nalézajícím se mezi Tamani a Kerčí, plují přes liman do řeky Mius, po němž se plaví tak dlouho, pokud je splavný. Neboť od horního toku této řeky k pramenům Tačavody není více než jedna míle. Tačavoda se pak vlévá do řeky Samary, která se opět vlévá do Dněpru ve vzdálenosti jedné míle nad Kodakem, jak to můžeme vidět na mapě. Kozáci se však zřídkla vrací touto cestou na Záporoží, neboť je velmi dlouhá. Někdy si však volí tuto cestu, aby se dostali na moře, když v ústí Dněpru stojí velké turecké síly, jež brání kozákům vyplout na moře, nebo když kozáci nemají více než 20—25 člunů.

Setkají-li se ve dne galéry s kozáky na otevřeném moři, zahájí silnou palbu z děl a rozpráší je jako vrabce, potopí několik lodí a přivedou nepřitele do takového zmatku, že lodi, které unikly, se snaží rozprýřit, kam kererá může; dají-li se však s galérami do boje, pak se kozáci nehýbou ze svých lavic, vesla přivazují vrbovými provazy ke kolkům, a zatímco jedni stílejí z pušek, jiní nabíjejí, a předávají jim druhé, aby mohli znovu střilet, takže vcelku přesná palba ani na chvíli neustane. A galéra může začít boj jen s jednou lodí, zato však jim velmi škodí svými děly, takže v těchto potyčkách kozáci ztrácejí obvykle dobré dvě třetiny svých lidí, jen málokdy se stane, že se jim podaří vrátit se s polovinou své posádky; přesto však přivázejí bohatou kořist jako např. španělské reľaly, arabské sekiny¹, koberce, zlatý brokát, bavlněné a hedvábné tkaniny a jiné cenné zboží.

2. LETOPIS GRABJANKA: CHARAKTERISTIKA BOHDANA CHMELNYCKÉHO

Istoria Ukrajiny v dokumentach i materialach, sv. III, Akademie věd USSR 1941.
Chrestomatija po istorii SSSR I, Moskva 1951, str. 490—491.

Je to muž vsutku hodný hetmanské hodnosti: s velkou odvahou jde vsuč [nadcházejícímu] nešťstí, ještě s větší odvahou si počíná v nešťstí. Jeho tělo nezmoří niždáné trampoty, ani nepřijemné pomluvy

¹ Sekin — arabská mince.

nemohou zvíťazit nad jeho dobrodušností; stejně snáší mráz i vedro; jidla a pití si nebere nadmíru, jí jen tolik, kolik potřebuje k životu. Spánek nad ním nezvíťzí ani ve dne, ani v noci; jestliže mu zbude čas po vojenských věcech a cvičeních, tu odpocívá málo, a to ne na drahocenných ložích, nýbrž na lůžku, jaké přísluší vojáků. Jde-li spat, nestará se, aby mu někdo připravil místo v osamocení, nýbrž i mezi velkým vojenským křikem, nic na to nedbaje, spokojeně usíná. V obleku se v ničem nelíší od druhých. Zbraň má stejnou a koně jen o málo lepšího než druhí. Mnozí ho viděli několikrát překrytého jeho vojenským pláštěm, jak mezi strážemi odpocívá unaven namáhavou prací; první jde do boje, poslední se po skončení boje vrací. Tyto a jim podobné ctnosti rozhodly, že se stal, ať se to zdá jakkoli divné, přemožitelem a postarchem Poláků, kteří se úplně oddali světským rozkošem a vojenské záležitosti a cvičení velmi zanedbali.

3. LIST BOHDANA CHMELNYCKÉHO GARU ALEXEJI MICHAJLOVIČI SE ZPRÁVOU O DVOU VÍTĚZSTVÍCH NAD POLÁKY (8. ČERVNA 1648)

Akty, omnosjaščijesja k istorii južnoj i zapadnoj Rossii, sv. III, str. 206—208. Chrestomatija po istorii SSSR I, Moskva 1951, str. 491—492.

Nejjasnější, nejmocnější a přeslavný care moskevský a náš nejmilostivější panovník a dobrodinče!

Z boží vůle a prozířelosti se stalo to, co jsme si sami přáli, oč jsme usilovali, abychom v této době mohli se svými vyslanci v dobrém zdraví navštívit Vaše carské Veličenstvo a vzdát svuj nejpomněnější pozdrav. Avšak všemohoucí Bůh nás obdaril vyslanci od Tvého carského Veličenstva, poslanými sice ne k nám, ale k urozenému pánu Kiseljovi v jeho záležitostech, které [vyslance] po cestě potkali naši bratři kozáci a [přivedli] k našemu vojsku: po těchto radostně jsme mohli Tvé carské Veličenstvo zpravit o vítězství naší starobylé řecké víry, pro kterou od dávných dob a pro svou svobodu krvavě zaslouženu a danou od dávných králů umíráme a dodnes nemáme pokoje od bezbožných ariánů¹. Spasitel náš Ježíš Kristus, slítovav se nad křivdami ubohých lidí a nad krvavými slzami ubohých sirot, svou svatou milostí a milosrdenstvím pohlédl na nás a seslav své svaté slovo, ráčil nás osvobodit. Ti, co nám jámu kopali, sami do ní spadli, takže dvě vojska s velikými tábory nám Hospodin pomohl přemoci a tři živé hetmany s jejich senátory zajmouti: nejprve na Žluté vodě, na poli uprosřed

¹ Ariáni — přívrženci Ariova učení, které popíralo Kristovo božství; v této době značně rozšířeno v Polsku.

záporožské cesty, komisař Šemberek a syn pána Krakovského¹ neutleli ani s jediným člověkem. Potom sám veliký hetman, pán Krakovský, i s nevinným dobrým člověkem, pánem Martinem Kalinowským, polním korunním hetmanem,

upadli oba do zajetí pod městem Korsuní a celé jejich kvartové vojsko² bylo do jednoho rozprášeno. My jsme je nebrali do zajetí, nýbrž lidé chána krymského, kteří u nás sloužili.

Naskytlá se nám příležitost, abychom rovněž zpravili Tvoje carské Veličenstvo, že nás došla pravdivá zpráva od knížete Domínika Zaslavského, který k nám poslal vyslance s prosbou o mír, a od pána Kisejja, vojvody bjaslavského, že král³, náš pán, opravdu zemřel. A tak myslím, že z těchto příčin je země nyní zbavena bezbožných nepřátel jeho i našich, z nichž mnozí jsou králi v naší zemi. Píáši bychom si ve své zemi takového panovníka a samovládcе, jako je Tvoje carské Veličenstvo, pravoslavného křesťanského cara. Pak by se splnilo odvěké proroctví Krista, Boha našeho, což všechno je v rukou jeho svatě milosti.

O tom ujišťujeme Tvoje carské Veličenstvo: jestliže by to byla boží vůle a ve Tvůj carský prospěch — ihned se nerozpakuj na tento stát zaútočit a my jsme připraveni s celým záporožským vojskem sloužit Tvému carskému Veličenstvu, do jehož služeb se s nehlubší pokorou co možná nejhoriivěji dáváme; uslyší-li Tvoje carské Veličenstvo, že Poláci nás znovu chtějí napadnout, ihned co nejrychleji si pospěš ze své strany na ně zaútočit a my je odhud s pomocí boží vyženeme. Necht Bůh vyplní z dávných dob vyřčené proroctví, jemuž

46. Bohdan Chmelnyckyj.

¹ Krakovský pán — tj. korunní hetman Království polského a vojvoda krakovský St. Potocki (†1667), který sídlí v čele té části polské šlechty dožadující se nesmířitelně ho boje s kozáky a jejich naprostého podrobení.

² Vojsko, které polský král vydířoval z jedné čtvrtiny důchodu královských statků.

³ Král — tj. polský král Vladislav IV. Vasa (†1648), po jehož smrti byl zvolen jeho bratr Jan Kazimír.

my sami sebe poručíme, k milostivým nohám se Tvému carskému Veličenstvu co nejpomíněněji a pokorně klaníme. Páno v Čerkasu 1648, osmý den měsíce června.

Dole je napsáno: Tvého carského Veličenstva nejpokornější sluhové hetman Bohdan Chmelnyckyj se záporožským vojskem Jeho královské Milosti.

List je napsán takto: opis listu, který bělorusky napsal carovi a velikému knížeti vši Rusi Alexeji Michajloviči [hetman] záporožského vojska Bohdan Chmelnyckyj.

4. LIST BOHDANA CHMELNYCKÉHO

zaslany ze Subotova vojvodovi v Putivli F. Chilkovu, aby byl nápomocen Řeku D. Ostafjevovi, jenž jel do Ruska. Vossjedněnėje Ukrajině s Rossijej. Dokumenty i materialy III, AN SSSR a AN USSR, Moskva 1954, str. 224. Uvádíme jako ukázkou literárního jazyka na tehdejší Ukrajině.

Božiju milostu velykoho hosudara carja i velykoho knjazja Aleksyja Mychajlovyča vseja Rusyji samoderžca i innych mnohých hospodarstv hospodara i obladaatelja jeho carskeho veličestva vojvode okolničomu knjazju Fedoru Andrijevčju Chilkovu Starodubskomu Bohdan Chmelnyckyj, hetman Vojska Zaporozkoho, zdravija dobroho ot hospoda boha mity zvyčy.

Iž okazatel seho listu našeho dlja roznych pylných potreb svojich do zemi jeho carskeho veličestva jidet, pro to my za onym pryčynu svoju vnosym, prosečy, abys vaša mylost vo vsem onomu laskave stavytysе račyl, i o ščo kolvek prosytы budet, aby vaša mylost čyryty ne zboronał se. Uznannju v tom pryjazu i učinnost každoho času vsim dobrym zadilovat i zasluhovat povynny budem a teper lasce se vašej mylosty z mojiny povolnyy usluhamy pyľno oddaju.

Dat z Subotova dňa 13-ho ijulja roku božoho 1652-ho.

Vašej mylosty vseho dobra zvyčyvyj pryjatel i služyt rad Bohdan Chmelnyckyj, hetman Vojska Zaporozkoho.

5. DAROVACÍ LISTINA UKRAJINĚ (ROKU 1654)

Sobranije gosudarstvennych gramot i dogovorov, sv. III, č. 170, str. 511—513. Chrestomatija po istorii SSSR I, Moskva 1951, str. 501—503.

Z boží milosti My, veliký panovník, car a veliký kníže Alexej Michajlovič, samovládcе vši Veliké i Malé Rusi... obdarili jsme poddané Našeho carského Veličenstva, Bohdana Chmelnyckého, hetmana zá-

porožského vojska, a píše Ivan Vyhovského, vojenské soudece, plukovníky, esauly, setníky a celé záporožské vojsko, neboť v nynějším 162. roce z milosti boží rozhodl se hetman Bohdan Chmelnycckyj a celé záporožské vojsko přejít pod Naši panovnickou vznešenou ruku. Přisahal Nám, velikému panovníkovi, Naším panovnickým dětem a nástupcům věrnost na věčné časy a v měsíci březnu poslal k Nám, velikému panovníkovi, Našemu carskému Veličenstvu, hetman Bohdan Chmelnycckyj a celé záporožské vojsko své vyslance, vojenského soudce Samojla Bohdanova a perejaslavského plukovníka Pavla Tětera. Ve svém listě hetman Nám, velikému panovníkovi, Našemu carskému Veličenstvu, psal a vyslanci uctivě prosili, abychom My, veliký panovník, obdarili hetmana Bohdana Chmelnycckého a celé záporožské vojsko a udělili jim dřívější práva a vojskové svobody, jež odedávna soudili a měli svá práva při vyhrání ostatku a na soudě, aby nikdo v jejich vojskové soudy nezasahoval, nýbrž aby soudili jejich vlastní staršinové, a abychom potvrdili i dřívější jejich výsady, jež byly uděleny velikými ruskými knížaty a polskými králi lidem duchovního i světského stavu, a aby nebyly narušovány; na tato jejich práva abychom udělili naši panovnickou darovací listinu opatřenou panovníčnou pečeti. A aby stáv záporožského vojska činil šedesát tisíc mužů a tento počet aby byl vždy úplný. A stane-li se z boží vůle, že hetmana stihne smrt, abychom My, veliký panovník, dovolili záporožskému vojsku vyhrati si podle dřívějšího zvyku hetmana z vlastních řád a koho si zvolí, toho Nám, velikému panovníkovi oznámí. Aby se kozákům majetek a půda, kterou mají k obživě, nezabírala a rovněž i děti vdov, které kozáci zanechali, aby měly tatáž práva jako jejich otcové a dědové.

A My, veliký panovník, Naše carské Veličenstvo, obdarili jsme Bohdana Chmelnycckého, hetmana záporožského vojska, a celé záporožské vojsko Našeho carského Veličenstva darovací listinou, nařídili jsme, aby byli pod vznešenou rukou Našeho carského Veličenstva podle dřívějších svých práv a privilegií, jež jim udělili polští králové a velká knížata litevská, a nařídili jsme, aby tato jejich práva a privilegia nebyla ničím narušována. Nařídili jsme, aby jejich staršinové soudili podle dřívějších práv, a stáv záporožského vojska jsme stanovili podle jejich prosby na šedesát tisíc mužů; tento stav má být vždy úplný. A stane-li se z božího soudu, že hetmana stihne smrt, povolili jsme, My, veliký panovník, záporožskému vojsku, aby si sami mezi sebou zvolili hetmana podle jejich dřívějších zvyklostí. A toho hetmana, jehož si zvolí, mají Nám, velikému panovníkovi, oznámit a tento nově zvolený hetman má přísahat věrnost a poddanství Nám, velikému panovníkovi,

u toho, koho My, veliký panovník, určíme. Rovněž se nemá zabírat majetek kozáků a jejich půda, kterou mají k obživě, a vdovy po kozácích i děti mají stejná práva jako dříve. Podle této darovací listiny Našeho carského Veličenstva poddaní Našeho carského Veličenstva, Bohdan Chmelnycckyj, hetman záporožského vojska, a celé záporožské vojsko Našeho carského Veličenstva mají být pod vznešenou rukou Našeho carského Veličenstva podle jejich dřívějších práv a privilegií a podle všech ustanovení, jež jsou výše uvedena, a Nám, velikému panovníkovi, a Našemu synovi careviči knížeti Alexeji Alexejeviči a našim nástupcům mají sloužit a přátí všechno nejlepší a na Naše, panovníkovi, nepřítelé, kde bude znít Náš, panovníkův, rozkaz, útočit a s nimi bojovati a Naši, panovnícké, vůli být ve všem poslušnými na věčné časy.

O ostatních požadavcích, v nichž Nás, velikého panovníka, Naše carské Veličenstvo, prosili výše uvedení vyslanci Samojlo a Pavel jménem Bohdana Chmelnycckého, hetmana záporožského vojska, a celého záporožského vojska Našeho císařského Veličenstva a které podali našim bojarům carského Veličenstva... tyto požadavky jsme My, veliký panovník, milostivě vyslechl: který požadavek se setkal s Naším carským souhlasem, nařídili jsme ony požadavky podepsat. Ony požadavky s ukazem Našeho carského Veličenstva jsme nařídili dát oněm vyslancům, Samojlovi a Pavlovi. Chceme hetmana Bohdana Chmelnycckého a celé záporožské vojsko držet v milostivé službě Našeho carského Veličenstva a přízni, a oni se mohou spolehnout na Naši panovnickou milost.